

O PLAN DE ORDENAMENTO DOS RECURSOS NATURAIS DAS FRAGAS DO EUME

Rogelio Fernandez Díaz

O establecemento de reximes de protección do territorio e dos recursos naturais ten sufrido desde o seu inicio e até o momento importantes cambios desde o punto de vista conceptual que tiveron a súa orixen e a súa vez se desenrolaron paralelamente ás conxunturas sociais, económicas e culturais das distintas épocas.

Así, desde que Felipe II dicta en maio de 1557 unha real Célula vedando e acotando a caza e pesca no Real Bosque do Balsain (Segovia) con destino ao recreo e entretenimento da Casa Real, ou que Alfonso XIII sancionara en decembro de 1916 a Lei que institucionalizaba a figura de Parque Nacional, e ao amparo da que se establecían en España os Parques Nacionais de Ordesa e Covadonga, e até os nosos días producíronse importantes cambios no que poderíamos denominar política de Espazos Naturais Protexidos (ENP).

No espazo rural o modelo de desenvolvemento dos anos 60 supuxo unha profunda crise que tivo como resultado a emigración á áreas con maior expectativa. Por suposto o mantemento dunha agricultura rentable é unha das condicións previas e indispensables na política de desenvolvemento do entorno, sin embargo o modelo tradicional agrario non garante por si solo a presenza humana indispensable nen tampouco unha actividade económica suficientemente diversificada.

Como se deduce, non é posible un desenvolvemento armónico da sociedade moderna na que non se teña en conta de maneira prioritaria o

espazo rural, e non sómente por razóns de tipo económico senón tamén de tipo cultural, patrimonial e, sen dúbida, ambientais.

Por outra parte, esta nova conxuntura ten acelerado de forma notable o proceso de transferencia de tecnoloxía ao medio rural, multiplicándose a capacidade transformadora-destructora do medio, incrementándose a un ritmo crecente as necesidades en materia de recursos naturais, tanto renovables como non renovables, ao mesmo tempo que se incrementa a dependencia de factores de mercado. Neste proceso indubablemente incorporanse en moitos casos elementos de grande valor cultural ou patrimonial; sen embargo, accións insuficientemente meditadas ou actividades que teñen a súa orixen na mera necesidade de recursos, ou na corrección de problemas estruturais, insuficientemente avaliadas, obteñen como resultado perdas irreparables de recursos naturais e da capacidade produtiva dos territorios.

O PORN PARA AS FRAGAS DO EUME

A área afectada polo Plan de Ordenamento dos Recursos Naturais das Fragas do Eume, correspondentes aos municipios coruñeses de Pontedeume, Cabanas, Capela, Monfero e As Pontes, e ao lugués de Xermade son con toda seguridade un exemplo da realidade precedente, que ten o seu aval máis significativo na perda de poboación dun 45% desde 1960.

Na superficie afectada polo

PORN encontramos unha poboación aproximada de 3000 habitantes en 174 núcleos, cifra que ascende ao total de 5000 habitantes no conxunto das parroquias afectadas total ou parcialmente polo Plan. Nesta zona, a busca de alternativas económicas que sustenten a actividade rural teñen ocasionado unha importante incidencia ambiental no que poderíamos denominar o maior e máis importante bosque atlántico termófilo costeiro de Europa.

O PORN é un documento técnico de traballo que establece unha situación de óptimos, e que serve exclusivamente de base para unha saída necesariamente negociada

As Fragas do Eume, nome co que se coñecen as formacións de bosque atlántico que se sitúan na conca do río Eume e os seus afluentes apareceron sistematicamente en todos os catálogos de espazos naturais a protexer, como consecuencia da súa representatividade, singularidade, elevado número de valores naturais que alberga e estado de conservación. Indicar así mesmo que, no contexto internacional que supón a protección da natureza na actualidade, a Directi-

* Rogelio Fernández Díaz é responsable da Sección de Conservación de Ecosistemas do Servicio de Medio Ambiente Natural de A Coruña.

va Habitat do Consello da Unión Europea, cuxo obxecto é o de contribuir a garantir a biodiversidade mediante a conservación de hábitats naturais, designa os robledos galaico-portugueses como zonas de interés comunitario e de conservación especial.

Parece lóxico pensar que fronte aos modelos tradicionais de ENP, que postulan a protección de áreas singularizadas, ben conservadas e pouco ou nada transformadas, onde a conservación dos recursos naturais é un obxectivo en si mesmo, se dé paso a modelos de

refere. Sinalar asimesmo que a rede MBA comprende hoxe 300 Reservas da Biosfera repartidas en 75 países e cubren 164 millóns de Has.

OS OBXECTIVOS BASICOS DO PORN.

O modelo territorial que propugna o PORN das Fragas do Eume ten a súa inspiracións mais relevante nos métodos de xestión das reservas da Biosfera, fixándose tres obxectivos básicos para a área:

CONSERVACIÓN. Esta noción aplicase a todo o territorio do ENP contemplando distintas estratexias para as zonas que a integran, garantizando a protección de especies e hábitats nas áreas constituídas por ecosistemas representativos. Ao mesmo tempo establececese como obxectivo a conservación das paisaxes humanizadas e das prácticas

mación e intercambio de experiencias, fomento das iniciativas en materia de transformación e acceso a mercados, así como fomento de actividades ligadas á eliminación e reciclaxe de residuos, protección e rehabilitación de recursos naturais e aproveitamento de transferencia de renda, turismo rural, etc.

Pretendese ademais que a implantación deste espazo natural teña un valor demostrativo, constituindo ante todo un meio para ensinar a conservar a natureza en toda a súa extensión.

En efecto, o PORN das Fragas do Eume é un instrumento técnico que trata de establecer para ese territorio un modelo de desenvolvemento que garante por unha parte, a conservación dos valores da área e por outra, satisfacer as demandas de bens e servizos que os habitantes reclaman do seu entorno. En realidade tratase dun plan de DESENVOLVEMENTO SUSTENTABLE para a área.

A implantación deste modelo supón un importante reaxuste en todos os aspectos económicos, sociais e culturais da área, e a súa viabilidade depende en maior medida da aceptación por parte dos habitantes.

Nas claves do proceso de aceptación do PORN cabe destacar dous aspectos fundamentais, por unha parte a información xoga un papel primordial xa que os habitantes deben coñecer con exactitude o alcance do Plan e como repercutirá realmente nos seus intereses, por outra o PORN é un documento técnico de traballo que establece unha situación de óptimos, e que serve exclusivamente de base para unha saída necesariamente negociada con todos os intereses sociais da zona.

Por último, sinalar que a implantación deste Espazo Natural ha de facerse necesariamente sen custe engadido para os seus habitantes, debendo establecerse como obxectivo a integración económica con mantemento ou incremento do emprego, renda e valor engadido de orixe.

Superficie total, usos actuais e zonificación no proxecto de Parque Natural.	
Superficie Total:	19.118 Has.
USOS ACTUAIS:	
- Fragas:	3.345 Has.
- Repovoacións:	3.207 Has.
- Fragas mestradas:	1.672 Has.
- Pastos e matorral:	6.626 Has.
- Cultivos:	3.859 Has.
Masas de auga	407 Has.
SUPERFICIE POR ZONAS	
- Uso Restringido:	376 Has.
- Uso Regulado:	71.773 Has.
- Zona de Transición:	4.439 Has.
- Uso Orientado:	6.183 Has.

protección mais acordes co conxunto do territorio e os seus habitantes.

Este enfoque ten a súa orixe con toda probabilidade na figura de RESERVA DA BIOSFERA, que aparece en 1971 co programa MAB (Man and Biosphere) lanzado pola UNESCO co obxecto de estudar o impacto das actividades humanas no meio natural. A xestión das Reservas da Biosfera diferenciase notablemente das fórmulas tradicionais de xestión de ENP, no sentido que outorga maior importancia a un enfoque global e integrado dos problemas do medio ambiente, que trata de conciliar a conservación dos hábitats e o desenvolvemento económico dos territorios aos que se

que as manteñen.

Por outra parte, prevese a realización de plans sectoriais que optimicen o rendemento dos recursos existentes, así como a recuperación da potencialidade das terras.

APOIO LOXISTICO. Pola súa condición de espazo físico realízanse previsións en materia científica, divulgativa e de xestión experimental.

DESENVOLVEMENTO. Promoción da diversificación da actividade económica mediante a posta en valor dos recursos endóxenos, optimización de servizos, instalacións, equipamentos e infraestruturas, for-

PARQUE NATURAL DAS FRAGAS DO EUME: VIRTUDES E DEFECTOS DO PROXECTO

Carlos Vales

REFLEXIONS NECESARIAS

Existen países ou, máis exactamente, áreas xeográficas do planeta que se caracterizan polo antigo e o intenso da presenza humana, de maneira que o medio natural está en grande medida modelado por esa presenza; un bó exemplo constitúe toda a vacia mediterránea e, en xeral, toda a Europa do sul. Galiza é, ao respecto, un exemplo paradigmático.

O PORN non debe ser criticado pola súa suposta excesiva extensión, senon por carecer dun proxecto económico unido ao de conservación.

Nestas áreas é practicamente imposible definir un espazo protexido que careza de poboación humana, a non ser que partamos dunha concepción das áreas protexidas como algo museístico e residual, e que ignoremos o seu entorno. Pero non nos enganemos, nen pretendemos enganar a ninguén: áreas protexidas desta caste non son viables nen sequer a medio prazo, por razóns que a bioloxía da conservación e a ecoloxía da paisaxe veñen explicando desde hai tempo. Factores como tamaño e relación co entorno, entre outros, son claves na dinámica ecolóxica de calquera área natural e na súa viabilidade futura.

Adicionalmente, débese ter en conta que, en moitos casos, as áreas de gran valor natural que compoñen a protección contra a degradación non son virtúes, no sentido de que non son produtos tan só de fenómenos naturais, senón que son o resultado de interrela-

cións históricas entre o ser humano e a natureza. Volvendo ao exemplo da área mediterránea, atopámonos con que esta, a pesar dos miles de anos de presenza humana, a pesar da súa profunda transformación antropoxénica, mantén un dos maiores niveis de biodiversidade de todo o planeta, biodiversidade que en boa medida reside nos ecosistemas "humanizados". Non ten sentido, por tanto, eliminar aos seres humanos dos ecosistemas que eles axudaron a modelar e que agora queremos conservar.

Por outra banda, a concepción da conservación da natureza como algo reñido coas actividades humanas, concepción que xenerou no pasado non poucos problemas de xestión, foi substituída por unha concepción de conservación na que do que se trata é de compatibilizar conservación e uso: manter a biodiversidade e o equilibrio das paisaxes e, ao mesmo tempo, obter das mesmas os máximos beneficios para as poboacións locais e para o conxunto de sociedade. Iso non quer dicir que non deben de existir áreas estritamente protexidas. Pero estas deben de convivir con outras onde a protección só é relativa -para manter usos-, e incluso con outras onde o obxectivo prioritario sexa o desenvolvemento socioeconómico, concebido como desenvolvemento sostido e compatible coa conservación. Esas distintas prioridades territoriais débense resolver na práctica a través da zonificación.

O PARQUE NATURAL DAS FRAGAS DO EUME

Problemas e actitudes xenerados polo proxecto de creación do Parque Natural das Fragas do Eume deben de ser analisados á luz do marco conceptual anterior. Así, non é inicialmente

negativo que a superficie do Parque incluía zonas habitadas, senón todo o contrario. O que acontece é que esas zonas habitadas, e por suposto tamén as de vocación prioritariamente productiva, deben ser concebidas como áreas de desenvolvemento económico, e deben ser "mimadas," no sentido de que a partir delas é que podemos aspirar a concebir modelos de desenvolvemento non agresivos para a conservación do medio ambiente global. Isto quer dicir que un Plan de Conservación ten que ser tamén un Plan de Desenvolvemento e que no mesmo, xunto coas medidas proteccionistas, deben figurar propostas de desenvolvemento socio-económico.

O PORN é excesivamente normativista. Mellor sería optar pola vía dos incentivos: a xente non plantará eucaliptos porque llo proiban senón porque, se planta carballos, recibirá unhas axudas que lle compensen.

O Plan de Ordenación de recursos naturais (PORN) das Fragas do Eume non debe por tanto ser criticado pola súa suposta excesiva extensión, senon por carecer dun proxecto económico unido ao de conservación. Pero esta carencia non invalida ao PORN no seu conxunto, senon que o converte nun documento "coxo", ao que comprega engadir-lle esa "pata".

Hai outro aspecto do PORN que non compartimos: é excesivamente normativista, obsesivo nas restricións que, por certo, non son tan limitativas

O POSICIONAMENTO DE ADEGA ANTE O PORN DAS FRAGAS DO EUME

Manuel Soto Castiñeira *

O PORN constitúe a primeira xanela que abre o camiño á declaración das Fragas do Eume como Parque Natural. É tarefa de todos contribuír á súa mellora.

Desde a súa creación hai agora 20 anos, Adega ven reivindicando unha actuación máis decidida da Administración para a conservación do medio natural, nomeadamente daqueles espazos de maior riqueza ecolóxica, entre os que temos incluído as Fragas do Eume. Adega organizou en xullo de 1992 unhas XORNADAS INTERNACIONAIS centradas na conservación dos bosques atlánticos, e nas que especialistas europeos en conservación se solicitou a declaración das Fragas do Eume como Reserva da Biosfera, ao constituir pola súa extensión e grao de conservación o enclave de maior importancia de toda Europa de bosque atlántico caducifólio. Porén, a responsabilidade de elaborar o PORN é da Xunta, e así o fixo sen que Adega nen membro algún da súa Dirección teña participado na redacción do mesmo. A valoración que Adega fai da presentación do PORN é positiva, xa que significa un avance na consecución das demandas do ecoloxis-

mo, pero non o é tanto a valoración do seu contido. Aínda sendo tecnicamente viábel en canto aos obxectivos de conservación, carece do imprescindible plan de compensación, inversións e promoción económica. Por elo, a viabilidade social do plan pode ver-se fortemente hipotecada.

As primeiras eivas achamo-las xa no procedemento de elaboración, consensuación e información pública do PORN. A Lei 4/89, no seu Art. 6, di: "O procedemento de elaboración dos Plans incluírá necesariamente trámites de audiencia aos interesados, información pública e consulta dos intereses sociais e institucionais afectados e das asociacións que persigan o logro dos principios do artigo 2 da presente Lei". Dentro de tais asociacións entra claramente ADEGA, inscrita oficialmente no rexistro de Entidades Protectoras do Medio Ambiente, e destacada nas reivindicacións de conservación para a Fraga do Eume, pero que en ningún momento da elaboración do PORN foi consultada, e mesmo despois de somete-lo a informa-

ción pública e solicitar ADEGA unha entrevista cos responsábeis políticos do Plan, aínda no momento de redactar estas liñas non temos recibido resposta algunha. Os propietarios e poboación afectada afirman igualmente non ter sido consultados en ningún momento.

Adega considera o PORN tecnicamente viábel, pero non por elo exento de deficiencias. En relación coa descripción do medio socioeconómico, debe subsanarse a falla de información, de forma que permita unha mellor avaliación da incidencia social e económica das medidas de conservación previstas. Concretamente, a información recollida nos capítulos de Inventario de Recursos Productivos e de Inventario de Recursos Humanos. Os recursos produtivos e humanos deberían aparecer avaliados individualmente para os territorios obxecto de cada unha das figuras de protección, pois as limitacións e a súa incidencia sobre os mesmos deben ser claramente diferentes no caso do territorio destinado a uso restrinxido, uso regulado, de transición ou orientado.

* Manuel Soto Castiñeira é Secretario Xeral de Adega.

Para tales territorios, deben-se avaliar todos os recursos produtivos, e especialmente os agrogandeiros. Chama a atención que se den datos da produción láctea no concello de Pontedeume, maiormente urbano e con escaso territorio destinado a gandería, e non se den noutros concellos que viven principalmente desta actividade.

O PORN E A LEI 4/89 DE CONSERVACION DE ESPAZOS NATURAIS

A principal caréncia do PORN, aínda que subsanable se existe vontade por parte da Xunta, é a ausencia de medidas de compensación e a falla dun plan de inversións na zona.

A Lei 4/89, de 27 de marzo de Conservación dos Espacios Naturais de da Flora e Fauna Silvestres indica como obxectivos da política de conservación de espacios naturais, entre outros (Art. 2.1): a) O mantemento dos procesos ecolóxicos esenciais... b) A preservación da diversidade xenética, da paisaxe, etc; e establece que tais obxectivos se deben conseguir mediante limitacións aos usos actuais ou potenciais e promoción de determinadas actividades (Art. 4.3.), e que no marco de tais medidas (Art. 2.2.) "As administracións competentes garantirán que a xestión dos recursos naturais se produza cos maiores beneficios para as xeneracións actuais, sen merma da súa potencialidade para satisfacer as necesidades e aspiracións das xeneracións futuras"

Entre os contidos do PORN figura (Art. 4.3.e): "Formular os criterios orientadores das políticas sectoriais e ordenadoras das actividades económicas e sociais, públicas e privadas, para que sexan compatíbeis coas exixencias sinaladas". No mesmo sentido, e referindo-se xá ás normas reguladoras (PORN) dos espacios naturais protexidos, concepto no que entra a figura de "Parque Natural" proposta para as Fragas do Eume, o Art. 11 di: "...determinarán os instrumentos xurídicos, financeiros e materiais que se consideren precisos para cumprir eficazmente os fins perseguidos coa súa declaración", e no Art. 18.2: "Co fin de contribuir ao mantemento dos espacios

A eucaliptización progresiva é só un dos numerosos factores de degradación que amiazan hoxe ás Fragas do Eume.

naturais protexidos e compensar socioeconómicamente ás poboacións afectadas nas súas disposicións reguladoras poderán establecer-se Areas de Influencia Socioeconómica, con especificación do rexime económico e compensación adecuada ao tipo de limitacións".

De todo elo resulta ben claro que é de Lei, e tamén xusto, que a poboación afectada nas súas propiedades e, sobre todo no seu medio de vida, receban unha compensación económica en función das limitacións de usos a que se vexan afectados. Neste sentido, a Lei é aínda máis explícita (Artigo 3): "As actividades encamiñadas ao logro das finalidades contempladas nesta Lei poderán ser declaradas de utilidade pública ou interese social, a todos os efectos e en particular aos expropiatorios, respecto de bens e dereitos que podan resultar afectados". Tal declaración vai parella a declaración dun espazo como Parque Natural.

Consideramos por tanto que está xustificado, e serve máis adecuadamente aos fins de conservación, que o PORN contemple un programa de adquisición de terras por parte da administración, particularmente das zonas a declarar como de uso restrinxido e uso regulado. Isto permitiría sen dúbida alcanzar nun grao maior os obxectivos de protección, ao mesmo tempo que supón unha recompensación xusta para os propietarios. Tal medida redundaría ademais nun incremento da superficie forestal de titularidade pública, que na Galiza ten as cotas máis baixas de Europa.

O PORN E O PLAN FORESTAL DE GALIZA.

En relación cos espacios naturais a protexer, o Plan Forestal de Galiza aprobado en Xullo do 92 establece (ver o Documento de Síntese):

- "A poboación vinculada aos espacios sensíbeis debe obter dos mesmos as súas principais fontes de riqueza".

- "O punto de partida é a elaboración de plans de ordenamento específicos (é dicir PORNs), que necesariamente han de ser consensuados coas poboacións implicadas". Para elo, ademais doutros aspectos..., "os servizos forestais deben analizar as condicións socio-económicas e as demandas das poboacións".

- "Outro dos instrumentos é a constitución dun patrimonio forestal da Comunidade Autónoma mediante a compra paulatina e sistemática dos espacios máis fráxiles".

Sen dúbida, estes principios de planificación non aparecen para nada recollidos no PORN elaborado para as Fragas do Eume, que carece de todo tipo de previsión de inversións. No mesmo Plan Forestal contempla-se unha inversión en Espacios naturais a protexer (espacios sensíbeis) de 12.409 millóns de ptas no período 1992-2002, indicando que tais fondos serán aportados ao 100% pola Administración.

En referencia ao quinquenio 93-97, o Plan Forestal di "habilitarase un fondo

PROPOSTAS DE ADEGA PARA A MELLORA DO PORN

1. Completación do estudo de recursos produtivos e humanos afectados polo PORN, inventariando todos os recursos produtivos existentes hoxe en cada unha das zonas de uso Restringido, Regulado, de Transición e uso Orientado, e cuantificando-os por separado.
2. Relaxación das medidas ou limitacións normativistas que afectan ás zonas de transición e uso orientado modificando, especialmente nestas zonas o enfoque normativista polo enfoque incentivador e orientador, en base a propostas económicas de compensación e orientación.
3. Medidas mais estrictas nas zonas de uso restrinxido e regulado, proibindo explicitamente as actividades cinexéticas en tais zonas. Plan de inversións para a adquisición dos terreos correspondentes a estas zonas, mediante a declaración de utilidade pública, co obxectivo de que sexan de titularidade pública nun horizonte de 10 anos.
4. Elaboración e inclusión no PORN dun Plan de inversións e incentivación económica da zona, con definición da Área de Influencia Socioeconómica, cantidades a invertir e distribución por conceptos, fontes de financiamento, e incidencia sobre o emprego

público para a formación dun patrimonio forestal autónomo a fin de garantir a conservación dos ecosistemas máis fráxiles", e no desglose das inversións estima para este período unha inversión, solo en adquisición de terreos, de 1000 millóns de ptas. Sen embargo, responsábeis da Consellería teñen declarado publicamente que non se contempla a posibilidade da adquisición de terreos pola Administración no caso das Frags do Eume.

No seu momento, Adega valorou negativamente o Plan Forestal polo modelo de monte que establecía par a maior parte do territorio, consagrando a eucaliptización e os intereses das celulosas. Hoxe semella-nos confirmar que mesmo naqueles escasos aspectos positivos desde o eido ambiental, o Plan Forestal da Xunta é Papel mollado.

A REGULACION DE USOS NAS DIFERENTES ZONAS

En canto aos contidos reguladores de usos, apenas se establecen diferencas entre as zonas de uso regulado, de transición ou orientado. Neste sentido Adega fixo as seguintes alegacións:

- Deven-se establecer medidas mais

estrictas nas zonas de uso restrinxido e de uso regulado, principalmente as actuais zonas de fragas, e prohibir explicitamente as actividades cinexéticas. Unicamente se actuaría sobre a fauna e flora selvaxe por razóns de corrección e mantemento dos equilibrios ecolóxicos.

- En consideración da maior importancia económica e produtiva das zonas de uso orientado e transición, as limitacións normativistas deben ser suavizadas, implementando no seu lugar meca-

nismos de incentivación económica co obxectivo de conseguir via orientación os mesmos resultados de conservación.

En resumen, apesar das deficiencias, Adega considera positiva a presentación do PORN pola Xunta de Galiza. Porén, a ausencia de medidas compensatorias e a falla dun programa de inversións na zona parece indicar a inexistencia dunha vontade real de conseguir unha protección viábel e compatible cos dereitos da poboación afectada. Pero a declaración de Parque Natural non só interesa á conservación, senon tamén ao progreso económico e socio-cultural da comarca. Por todo elo, Adega presentou unha serie de propostas para a mellora do PORN. A polémica actual e o rexeitamento polos veciños do actual PORN non debe servir para desbotar a declaración como Parque Natural, senon para convertirla nun verdadeiro programa de desenvolvemento sustentábel para a zona. ■

O turismo, ben regulado, promocionado e dirixido, constitúe un elemento de promoción económica da zona. O PORN debería avaliar o potencial dos diferentes factores de desenvolvemento endógeno e as inversións necesarias para o seu potenciamento.

(Ven da pax. 16)

como se lle pretendeu facer ver á opinión pública polos opositores ao Parque. Pero esa preocupación restrictiva é pouco coherente, sobre todo cando non contempla compensacións!. Coidamos que moito mellor que optar pola vía das prohibicións para conseguir os obxectivos é mellor optar pola vía dos incentivos (a xente non plantará eucaliptos porque llo proiban senón porque, se planta carballos, recibirá unhas axudas que lle compensen...).

A oposición frontal ao PORN das Frags do Eume non é aceptábel. Non o é porque o documento actual vale como documento de discusión, resultará perfectamente válido cando se eliminan normativas excesivas, cando se contemplan compensacións e cando se lle engada un plan de desenvolvemento económico que inclúa unha coordinación das actuacións das diferentes administracións implicadas na zona e axudas obxectivadas.

Tampouco é aceptable tal oposición frontal porque é un salto no valeiro, por-

que é tirar pedras no propio tellado dos afectados. Se se conseguira retirar o PORN, ¿quén había de presentar outro, quén asumiría tal custe político?. Nese caso, o futuro das Frags estaría cantado...

Flaco favor sería aos habitantes da zona, porque o Parque Natural é en si mesmo -obxectivamente- un instrumento de desenvolvemento: porque permitirá atraer recursos económicos á zona, e porque supón a posibilidade de conservar un recurso natural e cultural -as fragas- cuxa importancia futura é inimaxinable. ■